

дошкільниками з ЗНМ є [3]:

1. Створювати умови для розвитку загальної та пізнавальної активності, розширюючи можливості для практичного ознайомлення з різномунітними предметами і явищами з метою оволодіння відповідними способами дії, використання предметів.
2. Формувати предметно-ігрове середовище.
3. Поглиблювати уявлення дітей про навколишнє середовище, закріплювати їх знання про колір, форму та розмір предметів.
4. Привчати дітей думати, пробуджувати в них самостійну думку, розвивати допитливість.
5. Збільшувати мовленнєву активність і паралельно здійснювати психофізичний розвиток дошкільників.

Висновки. Ґрунтовні теоретико-практичні дослідження питання використання ігрових методів для всебічного розвитку дітей дошкільного віку вказують на різноманітність та ефективність означених засобів, що є особливо важливою обставиною при організації навчально-виховного логокорекційного процесу для дітей із мовленнєвими порушеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карасьова К. Гра та її здоров'язберігальний потенціал / К. Карасьова, Л. Пастушенко // http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vup8/Karasjova.pdf.
2. Новоселова С. Классификация детских игр / С. Новоселова // Источник. – 1999. – № 2. – С.69-74.
3. Рібун Ю. Гра як засіб мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із ЗНМ / Ю. Рібун // Теорія і практика сучасної логопедії : Зб. наук. пр. : Вип. 1. – К. : Актуальна освіта, 2004. – С. 150 - 165.
4. Хватцев М. Логопедия / М. Хватцев . – М., 1959. – С. 140.
5. Эльконин Д. Психология игры : монография / Д. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 304 с.
6. Янчук Л. Роль гри при організації роботи вихователя з дітьми дошкільного віку / Л. Янчук. – Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. – Вип. 5. – ПП Медобори-2006, 2014. – С. 97-102.

УДК 376.1-056.264-053.4:796.012.1

О. Я. Кривцова

кандидат педагогічних наук, доцент
(науковий керівник)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка;

Е. В. Лузьянова

магістр спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

ФОРМУВАННЯ ДРІБНОЇ ПАЛЬЧИКОВОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається питання розвитку дрібної пальчикової моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, як один із основних компонентів корекційної роботи з подолання мовленнєвих порушень. Описується пальчикова гімнастика як вид впливу на кисть руки дитини та подається орієнтовний перелік етапів роботи з розвитку дрібної моторики.

В статье рассматривается вопрос развития мелкой пальчиковой моторики у детей с общим недоразвитием речи, как один из основных компонентов коррекционной работы по преодолению речевых нарушений. Описывается пальчиковая гимнастика как вид воздействия на кисть руки ребенка и подается ориентировочный перечень этапов работы по развитию мелкой моторики.

The paper discusses the development of small finger motility in children with general underdevelopment of speech as one of the main components of collectible work to overcome speech disorders. Described as a kind of finger exercises influence on a hand fed baby and a tentative list of the stages of development of fine motor skills.

Ключові слова: пальчикова гімнастика, загальне недорозвинення мовлення, дрібна моторика, корекційно-логопедична робота.

Ключевые слова: пальчиковая гимнастика, общее недоразвитие речи, мелкая моторика, коррекционно-логопедическая работа.

Key words: finger exercises, general underdevelopment of speech, fine motor skills, remedial logopedic work.

Постановка проблеми. Досить відомо, що в дітей із мовленнєвими порушеннями спостерігається різного ступеня прояв загальної моторної недостатності, а також відхилення в розвитку тонких рухів пальців рук. Нині

доведено, що рівень розвитку вищих форм пізнавальної діяльності залежить від рівня розвитку в цілому, а особливо від рівня розвитку сформованості тонких рухів кистей та пальців рук. У зв'язку з цим досить важливим етапом є розвиток дрібної моторики рук.

Мета статті. Розкрити важливість та перспективи використання вправ із розвитку дрібної моторики у корекційно-логопедичній роботі з дітьми, що мають загальне недорозвинення мовлення різних ступенів.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвитку пальчикової моторики дітей є актуальною, оскільки у повсякденному житті більшість дітей дошкільного і молодшого шкільного віку зазнають усіляких труднощів при здійсненні тонких рухів рук. Більш характерні з них такі: порушення регуляції довільних рухів, недостатня координація та чіткість виконання, труднощі переключення з одного руху на інший та автоматизація нового руху, наявність супутніх рухів, зволікання, хаотичність, неузгодженість.

У процесі спеціального навчання дітям важко відтворювати певне положення пальців за зразком. Досвід роботи показує, що інструкція з першого подання, а іноді і після багатьох повторень, майже не реалізується. Діти не володіють одночасним виконанням рухів пальцями обох рук. Усі ці недоліки в моторній сфері обумовлюють труднощі у навчальній діяльності дітей (письмо, малювання, аплікація, ліплення). Порушення тонких довільних рухів пальців та кистей рук спостерігається в значній кількості дітей, особливо у дітей із різними психофізичними вадами в розвитку [4].

Про вплив мануальних дій на розвиток мозку було відомо ще за часів Давнього Китаю. Вчені стверджували, що ігри за участю рук та пальців сприяють гармонійному розвитку тіла та розуму. У Китаї і сьогодні розповсюдженими є вправи для долонь із круглими камінцями та металевими кульками. Це пояснюється їх оздоровчим та тонізуючим впливом на організм. Такі вправи покращують пам'ять, розумові здібності дитини, усувають емоційну напругу, полегшують діяльність серцево-судинної та травної системи, розвивають координацію рухів, силу та спритність рук, підтримують

життєвий тонус [3].

Дослідники, які вивчали діяльність мозку, психіку дитини, підкреслюють стимулюючий вплив функції руки (М. Бернштейн, В. Бехтерев, В. Гіляровський, О. Запорожець, М. Кольцова, О. Мастюкова, Л. Фоміна та ін. Наприклад, М. Бернштейн писав, що парадоксальним для педагогів було усвідомлення того, що при рухових діях вправляються не стільки руки, скільки мозок. Він запропонував рівневу теорію організації рухових функцій, у якій мовлення відніс до найвищого рівня. В. Бехтерев зазначав, що рухи руки тісно взаємопов'язані з мовленням та сприяють його розвитку. В. Гіляровський убачав у ЗМР частковий прояв загального недорозвитку моторики. А. В. Лубовський указував на теоретичне та практичне значення розкриття взаємовпливів рухового аналізатора та словесної системи [1]. Дослідження М. Кольцової, О. Лурії та інших нейрофізіологів свідчать про те, що у структурі розвитку важливого значення набула оцінка рухових порушень, оскільки виключна роль у розвитку ВНД та психічних функцій людини в цілому належить руховому аналізатору [2].

На наш погляд, дослідження М. Кольцової обґрунтовують положення про те, що розвиток усного мовлення залежить від розвитку загальної моторики дитини. Автор наголошує, що в період підготовки дитини до активного мовлення потрібно розвивати не тільки моторику артикуляційного апарату, а й моторику пальців рук. Факти, наведені в роботах М. Кольцової, дозволяють віднести кисть руки до мовленнєвого апарату, а рухову проекційну зону руки вважати ще однією мовленнєвою зоною мозку.

О. Мастюкову було виявлено кореляційну залежність між динамікою розвитку мовлення й моторикою у дітей із церебральною патологією на всіх вікових етапах розвитку. Вона зазначає, що рухово-кінестетична стимуляція може бути одним із основних принципів логопедичної роботи з такими дітьми.

Так, на основі досліджень, проведених Л. Фоміною, та обстеження великої кількості дітей було виявлено, що мовленнєвий розвиток буде нормальним за умов відповідності розвитку моторики пальців рук віку дитини. Якщо розвиток

пальчикової моторики відстає, то мовленнєвий розвиток також затримується, хоча загальна моторика може бути в нормі. Такі висновки, зроблені на основі багатьох досліджень становлять для нас виключний інтерес у педагогічному відношенні [2].

У Японії, наприклад, прийоми пальчикової гімнастики починають використовувати з дітьми раннього віку. Саме цей період активного розвитку мовлення та мислення дитини (1,5-2 роки), удосконалення самостійного ходіння з вивільненням рук для активної маніпуляційної діяльності, тобто період становлення функцій дрібної моторики рук є дуже важливим. Японськими лікарями створено методику оздоровчого впливу на руки. Вони стверджують, що пальці мають велику кількість рецепторів, які посилають імпульси в ЦНС людини. На кистях рук є безліч акупунктурних ділянок, при масажі яких можна впливати на внутрішні органи, які рефлекторно з ними взаємопов'язані. За насиченістю акупунктурними зонами кисть не поступається вуху або стопі. Східні вчені встановили, що масаж великого пальця підвищує функціональну активність головного мозку, масаж указівного пальця позитивно впливає на стан шлунку, середнього – на кишечник, безіменного – на печінку та нирки, мізинця – на серце. У Японії широко використовують вправи для долонь і пальців із волоськими горіхами. Оздоровчий і тонізуючий вплив на організм людини має перекочування між долонями шестигранного олівця. Таким чином, проведений короткий аналіз основ впливу рухової сфери на психічну дозволяє нам дійти такого висновку: розвивати моторику пальців та кистей рук потрібно для активізації всієї психічної сфери дитини, особливо для мислення та мовлення. Тому необхідно обов'язково включати в корекційно-відновлювальну роботу заходи з розвитку дрібної моторики рук.

Практика показує, що в більшості дітей із мовленнєвими порушеннями регулююча функція мовлення недостатньо розвинена, дітям важко запам'ятати інструкцію до завдання, а пальці дітей ще зовсім неслухняні. Тому роботу доцільно починати з розвитку загальної моторики, але обов'язково з синхронним

мовленнєвим супроводом. Необхідно пропонувати дітям веселі, жартівливі тексти, емоційний настрій яких дозволяє відразу мобілізувати їхню увагу. Дуже важливо, щоб зміст такого тексту «підказував» потрібний рух. Один і той самий текст бажано пропонувати дітям упродовж одного тижня, коли вивчається лексична тема [1]. Насамперед маємо промовляти текст чітко, повільно, інтонаційно підкреслюючи ритм, супроводжуючи слова рухами. Діти при цьому повторюють тільки рухи. При наступному показі діти виконують не тільки рухи, але і намагаються повторити слова, які запам'ятали. Треба сказати, що в ігровій ситуації слова і рухи запам'ятовуються швидше й легше. Робота з розвитку дрібної моторики рук іде паралельно – це безпосередньо пальчикова гімнастика (мабуть, найцікавіший та дуже важливий вид роботи).

Пальчикові ігри емоційні та захоплюючі, завжди очікувані дітьми. Саме ці вправи більш ефективні в корекційному плані: відбувається миттєва активізація діяльності кори головного мозку, формування мовленнєвих зон під впливом моментальних кінестетичних імпульсів, що йдуть від рук, а точніше, від пальців. Спочатку знайомимо дітей із лівою та правою руками. Потім вчимо простих маніпуляцій окремо кожним пальцем, утримуючи інші від мимовільних рухів. На початковому етапі допомагаємо «неслухняним» пальчикам. Одночасно з цим ознайомлюємо дітей із назвами пальців. Потім слід пропонувати різні прості вправи для пальців: імітація відомих побутових дій, символічне зображення предметів або дій реального оточуючого світу («Зайчик», «Будиночок», «Окуляри», «Квітка» та ін.). Коли можливість точних, довільних, спрямованих рухів збільшується, діти можуть виконувати складні та різноманітні вправи.

Особливу увагу необхідно приділяти тренуванню рухів підвищеної складності, тобто таких, які у повсякденному житті наші пальці не виконують. Саме такі вправи дають видимий та швидкий ефект. Вивчаючи нові вправи, необхідно пам'ятати про деякі умови: не забувати про загально-дидактичні принципи (зважати на вік дитини, діяти від простого до складного і т.п.); не допускати передо-

зування вправами, особливо на початковому етапі; спочатку темп роботи має бути повільним, а потім поступово пришвидшуватись; вправи виконувати з оптимальним навантаженням, оскільки розслаблене виконання не надасть потрібного ефекту; діти мають виконувати вправи за наслідуванням із поясненням, потім – тільки за інструкцією, пізніше – за пред'явленням назви вправи. Перелік умов можна продовжувати, але обов'язково слід пам'ятати про таке: у дитячому колективі завжди є діти, у яких є більш виражена моторна недостатність, саме тому вони завжди мають бути в полі зору та поруч зі спеціалістом особливо при розучуванні нових вправ. Логопед допомагає своїми руками моделювати з дитячих пальчиків різноманітні образи. Цей момент є дуже важливим, оскільки спільне виконання допомагає здійснювати рухи в повному обсязі, а дитина отримує потрібне кінестетичне відчуття, «вмикає» кінестетичну пам'ять [5].

Етапи проведення пальчикової гімнастики. 1. Розминка пальців і кистей рук. 2. Вправи на розслаблення м'язового тону пальців і кистей рук. 3. Вправи (основні по темі) : статичні і динамічні. 4. Етап ускладнення на базі статичних вправ. 5. Вправи на розслаблення.

Крім окремих вправ, можна пропонувати дітям сценки, сюжетні описи у віршованій формі, які без попередньої установки налаштовують дітей на гру, сприяють швидкому запам'ятовуванню слів і рухів. Віршоване мовлення наче ритмізується рухами, стає більш голосним, із правильним темпом, подихом, що позитивно позначається на формуванні складової структури слова, впливає на слухове сприйняття, вдосконалення фонетичної сторони мовлення, а з іншого боку самі рухи пальців стають більш виразними, ритмічними, впевненими. Пальчикова гімнастика дозволяє реалізувати комплексний розвиток дрібної моторики рук, мовлення, мислення, почуття ритму. Для розвитку дрібної моторики рук зорово-моторної координації, просторової орієнтації потрібно використовувати продуману систему вправ із різноманітними предметами. Ці вправи можна пропонувати дітям на інших заняттях, корекційних вечірніх заняттях з вихователем, у вільний час [6].

Варто рекомендувати і батькам виконувати такі завдання вдома разом із дітьми. Логопед разом із вихователями групи компенсуючого типу та батьками дітей може проводити практичні заняття на тему: «Пальчикові ігри як запорука мовленнєвого розвитку», «Світ бросового матеріалу» метою яких є познайомити батьків з особливостями розвитку дрібної моторики дітей.

Також, у роботі для розвитку дрібної моторики, доцільно проводити такі види робіт: розминати пальцями пластилін, глину; катати по черзі кожним пальчиком камінці, намистинки; нанизувати намистинки на тоненьку стрічку; роботу з бісером; стискати та розтискати кулачки; робити м'які кулачки, які можна легко розжати і в які дорослий може просунути свої пальці; та міцні, які не розтиснеш; двома пальцями руки (вказівним та середнім) «ходити» по столу, спочатку повільно, а потім швидко, наче вони біжать; показувати окремо тільки по одному пальчику; махати в повітрі тільки пальцями, не рухаючи долонею; плескати в долоньки тихо і голосно, в різному темпі; малювання гудзиком; малювання в повітрі; ігри з піском, водою; малювання, розфарбовування, штрихування; аплікація та вирізування ножицями; тістоліплення, орігамі, декупаж, малювання пальчиками та інші нетрадиційні техніки образотворчої діяльності.

Також можна використовувати графічні вправи які сприяють не тільки розвитку дрібної моторики рук, але й удосконаленню сенсорно-рухової координації, зорового сприйняття, уваги і таких важливих якостей, як акуратність, наполегливість, старанність.

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що є всі підстави розглядати кисть руки дитини як орган, що активізує і стимулює діяльність кори головного мозку, підвищує працездатність багатьох її відділів, позитивно впливає на формування в дошкільників вищих пізнавальних функцій, особливо мислення і мовлення. А для того, щоб дрібна моторика рук виконала велику місію, покладену на неї, необхідно організувати належну роботу. Тільки розвиваючи рухи рук дитини регулярно, всебічно, методично грамотно, можна досягти найбільшого ефекту від усієї корекційної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бот О. С. Формирование тонких движений пальцев рук у детей с общим недоразвитием речи / О. С. Бот // Дефектология. – 1983. – №1. – 61 с.
2. Богуш А. М. Готуємо руку дитини до письма / А. М. Богуш. – Тернопіль, 2009. – 108 с.
3. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мезга ребенка / М. М. Кольцова. – М.: Педагогика, 1973. – 144 с.
4. Кольцова М. М. Ребенок учится говорить / М. М. Кольцова. – М.: Советская Россия, 1979. – 192 с.
5. Краузе Е. Н. Логопедия / Е. Н. Краузе. – СПб.: КОРОНА принт, 2006. – 208 с.
6. Справочник логопеда / под ред. М. А. Поваляевой. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 448 с.

УДК: 37.016: 03-028.31-056.36

Є. О. Кузьмінська

аспірант кафедри
психокорекційної педагогіки
Інститут корекційної
педагогіки та психології
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

СФОРМОВАНІСТЬ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ПІДГОТОВКИ ДО ОПАНУВАННЯ ГРАМОТИ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІТЕЙ

У статті встановлюється залежність підготовки розумово відсталих дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку до опанування грамоти від рівня їх мовленнєвої компетенції. Розкриваються рівні сформованості основних компонентів підготовки до опанування грамоти розумово відсталими дітьми.

В статті устанавлюється залежність підготовки умовно відсталих дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку до опанування грамоти від рівня їх мовленнєвої компетенції. Розкриваються рівні сформованості основних компонентів підготовки до опанування грамоти розумово відсталими дітьми.

In the article dependence of preparation mentally of backward children of senior preschool and junior school age is set to the capture a deed from a level them speech competense. The levels of formed of basic components of preparation open up

to the capture a deed mentally by backward children.

Ключові слова: розумово відсталі діти, мовленнєва компетенція, діти старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, підготовка до опанування грамоти.

Ключевые слова: умовно відсталих діти, речевая компетенция, діти старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, підготовка до опанування грамоти.

Keywords: mentally backward children, speech competense, to put senior preschool and junior school age, preparation to the capture a deed.

Постановка проблеми. Проблема підготовки розумово відсталих дітей до опанування грамоти завжди була актуальною у спеціальній методиці навчання рідної мови. На думку Л.А. Венгера, Д.Б. Ельконіна, Ф.О. Сохіна та інших, необхідно навчити дітей грамоти ще у дошкільному віці, оскільки, вже в старшому дошкільному віці вони набувають необхідних умінь усвідомленого сприймання мовленнєвої діяльності на основі аналізу її елементів [7].

Метою підготовчого періоду навчання грамоти, який передуює ознайомленню з буквами, як вказувала А.П.Іваненко, є формування у дошкільників нового ставлення до усного мовлення, його звукової структури, що в подальшому є об'єктом вивчення [4].

Відомі лінгвісти та педагоги А. К. Аксьонова, А.М.Богуш, Г. П. Белякова, Н. С. Варенцова, Л.С. Вавіна, М.С. Вашуленко, В.В.Воронкова, С. Д. Дем'яненко, Л.Є. Журова, А.П. Іваненко, Л. В. Красильнікова, А. К. Маркова, Л. Н. Петрова, Т.В. Попова, Т. М. Савельєва, Н.Ф. Скрипченко, Ф. О. Сохін, Н. С. Старжинська, Е. І. Труве, Г.О. Тумакова, Н. М. Уфимцева, Ю. Н. Фаусек, Є. А. Федеравиченє, В. К. Цаава, Е. Е. Шуленко та інші наголошували на тому, що засвоєння грамоти передбачає оволодіння певним відношенням до власного мовлення, системою операцій щодо його аналізу, зоровим і просторовим сприйманням та уявленням, достатньо розвинутою моторикою рук [1, 3, 5, 6].

Особливо важливого значення у період навчання грамоти, як зазначали Л. С. Виготський, О. Р. Лурія, С. Я. Рубінштейн, К. Д. Ушинський та інші, набуває правильна та чітка вимова звуків і слів. Вони констатували, що своєчасний і правильний розвиток мовлення дає